

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів
України щодо захисту зайнятості та самозайнятості
у сфері малого підприємництва»
*(реєстр. № 15035 від 17.02.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій, передбачених проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва» (реєстр. № 15035 від 17.02.2026). Акцентовано на доцільності встановлення більш високого рівня гарантій зайнятості.*

***Ключові слова:** зайнятість, форми та види зайнятості, право на зайнятість, гарантії права, мале підприємництво.*

Вступ

Право на зайнятість – це закріплена в юридичних нормах міра можливої поведінки правомочної особи щодо вільного вибору незаборонених законом виду та/або форми зайнятості. В умовах ринкової економіки право на зайнятість пропонується віднести до основних соціальних прав людини і громадянина та закріпити в Конституції України¹.

За своєю природою, це право є особистим немайновим правом, а у випадках здійснення оплатної діяльності – особистим немайновим правом, пов'язаним із майновим. Повне та ефективне здійснення цього права передбачає не тільки його визнання, а й наявність усіх елементів юридичного механізму забезпечення права, зокрема його гарантування, охорону та захист, що має бути належним чином врегульовано законодавством.

Основна частина

Як елемент правового статусу особи, право на зайнятість вважається загальним правом, обсяг якого передбачений законодавством, зокрема Законом України «Про зайнятість населення». Цей Закон становить правову основу для врегулювання відносин зайнятості, закріплює право на зайнятість та гарантії його реалізації, визначає основні засади державної політики у сфері зайнятості та перелік соціальних послуг у цій сфері, поняття «ринок праці», форми та види зайнятості тощо.

Водночас, як і будь-які інші соціальні права, право на зайнятість належить до соціальних прав, реалізація яких потребує позитивних дій з боку держави. Із метою захисту права осіб на зайнятість розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту зайнятості та самозайнятості у сфері малого підприємництва» (реєстр. № 15035 від 17.02.2026) (далі – законопроект).

Законопроектом пропонується внести зміни до законів України «Про зайнятість населення», «Про регулювання містобудівної діяльності» та «Про благоустрій населених пунктів», якими: врегулювати способи захисту права на

¹ Кіліміченко А.О. Право на зайнятість та його гарантії. Дис. на здобуття ступ. докт. філос. за спец. 081. Одеса, 2025. 244 с.

працю та зайнятість від звуження або втрати внаслідок рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування; обмежити дискреційні повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо прийняття рішень, які можуть призвести до скорочення зайнятості; встановити заборони на прийняття рішень, наслідком яких є припинення підприємницької діяльності або зменшення кількості робочих місць у сфері малого підприємництва, за винятком випадків, визначених законом; запровадити обов'язковість процедур публічного обговорення рішень і програм, що можуть впливати на реалізацію трудових прав осіб; забезпечити компенсаційні та адаптаційні механізми для осіб, які втратили роботу або джерело самозайнятості, включно з пріоритетним доступом до соціальних послуг і заходів сприяння зайнятості.

Розглянувши законопроект, вважаємо за доцільне висловити такі міркування.

До недоліків законодавства України з питань зайнятості населення відносять фокусування його положень лише на окремих заходах активного впливу держави, які інтегровані в загальну політику зайнятості: організації професійного навчання, працевлаштуванні безробітних, впровадженні інклюзивних програм (безбар'єрності). Базовий нормативно-правовий акт встановлює систему важелів впливу на роботодавців задля стимулювання їх діяльності в частині сприяння та забезпечення зайнятості. Водночас держава не використовує всі доступні інструменти, які можуть бути задіяні для підтримки й розвитку інших форм і видів зайнятості, зокрема самостійної зайнятості населення, малого підприємництва.

У цьому контексті положення законопроекту, якими пропонується доповнити статтю 18 Закону України «Про зайнятість населення» новими частинами шостою та сьомою щодо додаткових заходів захисту права на зайнятість від рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері містобудування, землекористування, благоустрою, розвитку інфраструктури та управління комунальним майном, які не узгоджуються із територіальними та місцевими програмами зайнятості населення та внаслідок яких припиняється діяльність суб'єктів мікропідприємництва, заслуговують на підтримку.

Запропонована законопроектом нова частина п'ята статті 18 Закону України «Про зайнятість населення» частково дублює положення частини третьої цієї статті, які передбачають, що у територіальних та місцевих програмах зайнятості населення визначаються основні показники ринку праці* та заходи, спрямовані на збалансування попиту і пропонування робочої сили на територіальних ринках праці. Вбачається доцільним пропозиції нової частини п'ятої статті 18 Закону України «Про зайнятість населення» сформулювати як зміни до частини третьої цієї статті.

Пропозиції законопроекту стосовно доповнення новими частинами п'ятою та шостою статті 24 Закону України «Про зайнятість населення» мають

* Основні показники ринку праці – це статистичні дані, що характеризують стан, структуру та динаміку попиту (вакансії) і пропозиції (робоча сила).

дискусійний характер у питанні «першочерговості та пріоритетності отримання соціальних послуг», передбачених статтею 24 цього Закону, в частині їх відповідності принципу рівності та недискримінації.

Спосіб формулювання положень, запропонованих у новій статті «26². *Заборона прийняття рішень, що призводять до скорочення зайнятості у сфері малого підприємництва*» Закону України «Про зайнятість населення», викликає заперечення як із погляду їх невідповідності (у запропонованій редакції частини першої та другої цієї статті) предмету правового регулювання, так і щодо порушення (а не обмеження) дискреційних повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Підтримуючи ідею посилення юридичного механізму захисту права на зайнятість та розширення гарантій цього права не тільки за рахунок державних, а й позадержавних гарантій, варто зазначити таке. До недержавних гарантій права на зайнятість слід віднести: участь професійних спілок, їх об'єднань, роботодавців, організацій роботодавців, їх об'єднань, інших представницьких та громадських об'єднань у забезпеченні права на зайнятість; здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про зайнятість населення під час ухвалення рішень органів державної влади та місцевого самоврядування, які стосуються зайнятості, розвитку підприємництва; активну позицію самих суб'єктів права на зайнятість у його забезпеченні. Саме з цих позицій мають бути сформовані положення нової статті щодо механізмів громадського контролю за дискреційними повноваженнями органів державної влади та органів місцевого самоврядування за ухваленням рішень з питань політики зайнятості та розвитку підприємництва.

Аналогічні зауваження щодо категоричності запропонованих законопроектом формулювань стосуються положень частини першої нової статті «28¹. *Гарантії здійснення підприємницької діяльності шляхом використання тимчасових споруд*» Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та частини першої нової статті «34¹. *Обмеження щодо демонтажу тимчасових споруд для здійснення підприємницької діяльності*» Закону України «Про благоустрій населених пунктів». Положення законопроекту мають бути сформульовані у спосіб, який не заперечує право органу державної влади та органу місцевого самоврядування визначати правила розміщення тимчасових споруд та обов'язку забезпечувати дотримання благоустрою. Водночас положення зазначених законів мають містити не диспозитивні, а імперативні норми про контроль громадськості щодо ухвалених рішень, які стосуються зайнятості та підприємництва, з урахуванням сталої практики Європейського суду з прав людини щодо правомірності рішень суб'єкта владних повноважень.

Зокрема, такі рішення підлягають оцінці відповідно до трьох критеріїв на предмет сумісності заходу втручання в право особи на мирне володіння майном із гарантіями статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а саме: чи є втручання законним; чи переслідує воно «суспільний», «публічний» інтерес; чи є такий захід (втручання в право на мирне володіння майном) пропорційним визначеним цілям.

Техніко-юридичні зауваження до окремих положень законопроекту.

Передбачені законопроектом зміни до назви статті 5 Закону України «Про зайнятість населення» не можуть бути підтримані, оскільки незрозумілим є зміст «права на трудову діяльність на території України» та його співвідношення з правом на зайнятість і правом на працю (їх єдність, взаємодія та відмінності).

Аналогічним є зауваження щодо словосполучення «звуження або втрати», яка застосована у пункті 19 частини першої статті 5 Закону України «Про зайнятість населення» (у редакції законопроекту).

Висновки

За прогнозами міжнародних інституцій, в Україні внаслідок тривалої зовнішньої військової агресії може бути втрачено приблизно сім мільйонів робочих місць, що суттєво порушить рівновагу попиту і пропозиції на ринку праці та сприятиме поширенню соціальної нестабільності й бідності у суспільстві. Задля відновлення економіки та повоєнної розбудови на законодавчому рівні доцільно врегулювати нові механізми захисту права на зайнятість, які охоплюють всі форми та види зайнятості. Ідеться як про політико-правові умови, які створює держава, так і про правомірні дії з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також про можливість суб'єктів захистити власний бізнес у правовому полі.

Урахування зазначених пропозицій та зауважень дозволить уникнути таких ризиків прийняття законопроекту:

– правової невизначеності (щодо права на трудову діяльність на території України; стосовно першочерговості та пріоритетності отримання соціальних послуг тощо);

– неузгодженості положень законопроекту з нормами Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» в частині закріплення дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*